

П. М. Бартусяк
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологія
ім. С. З. Гжицького, м. Львів, Україна,
О. В. Милик

Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького, м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФІЛОСОФСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ АНРІ БЕРГСОНА «МОЖЛИВЕ ТА РЕАЛЬНЕ»

*У статті проаналізована ідея французького філософа Анрі Бергсона, згідно з якою філософування полягає у тому, щоби створювати нові концепти, якомога більше уточнювати терміни, виокремлювати нові слова. Також експлікована процедура концептуалізації. Вона полягає у наданні філософського змісту звичайним повсякденним словам чи словосполученням, наприклад, слово *élaboration* (розроблення). У підсумку виникають цілі сімейства концептів, які сукупно можна назвати концептивними елементами. Вказано на важливу роль зв'язку між концептотворенням та філософським перекладом. Цей зв'язок описаний на прикладі твору Бергсона «Можливе та реальне».*

Ключові слова: філософський переклад, Бергсон, Дельоз, концепт, концептуалізація.

In the article, the idea of the French philosopher Henri Bergson, according to which the function of philosophy is the creation of new concepts, clarifying terms as much as possible, and forging new words, is described. The conceptualization procedure is also explained. It consists of giving philosophical meaning to everyday words or phrases. As a result, whole systems of concepts emerge, which can collectively be called conceptual elements. The important role of the connection between conceptualization and philosophical translation is shown. This connection is described in the example of Bergson's work "The possible and the real".

Keywords: philosophical translation, Bergson, Deleuze, concept, conceptualization.

Філософський переклад має низку особливостей. Філософи можуть вкладати в слова зміст, який розходиться з загальноприйнятим словниковим значенням. До цього вони вдаються не через намагання наголосити на своїй екстравагантності, а через гостру необхідність. Вельми часто наявних мовних засобів не достатньо для вираження філософських ідей. Тому філософи вдаються до творення неологізмів, нових термінів, нових концептів. Це особливо помітно у творчості Анрі Бергсона.

Бергсон уперше в історії філософії чітко сформулював ідею про те, що філософування полягає у творенні нових концептів.

Утім, ідея філософії як концептотворення асоціюється насамперед з ученням Жюльєна Дельоза та Фелікса Гваттарі. У творі «Що таке філософія?» вони пишуть: «філософія є мистецтвом формувати, винаходити, фабрикувати концепти» («la philosophie est l'art de former, d'inventer, de fabriquer des concepts») [6, с. 8]. Ця думка фігурує у різних текстах Дельоза. Але вперше була окреслена у статті 1956 року «Бергсон, 1859-1941». Дельоз починає текст зі слів: «Великим філософом є той, хто створює нові концепти...» (Un grand philosophe est celui qui crée de nouveaux concepts) [4, с. 28]. Поява цього пасажу у статті про Бергсона не є простим збігом. Дельоз реактивує початково Бергсонову ідею. Вона була чітко виділеною й детально проаналізованою вже у наступній статті Дельоза «Концепція різниці у Бергсона» [5, с. 44, 49, 50].

23 травня 1901 року на засіданні «Французького філософського товариства»

обговорювали «Технічний і критичний філософський словник» [7] Андре Лаланда. Конкретно тема звучала так: «Пропозиції щодо вжитку деяких філософських термінів» [3, с. 939]. Під час дискусії Бергсон розглянув термін «природа». Лаланд, каже він, виокремив чотири різні значення слова «природа», описав термін вичерпно й точно. Однак якщо слово «природа» озвучити біля вуха філософа, то в його умі згенерується витончено нюансована (*finement nuancées*) серія ідей, ціла гамма можливих значень (*toute une gamme de significations possibles*), зазначив Бергсон. І додав, що від бажання остаточно визначити й зафіксувати всі можливі значення того чи того терміна може виникнути думка, що процес філософування полягає у виборі між готовими концептами. «Однак найчастіше філософування полягає не у вибиранні між концептами, а у творенні концептів» [3, с. 940].

Що повинно наповнювати ці концепти? Згідно з Бергсоном людина не є стороннім спостерігачем за процесами у світі. Вона – безпосередня його частина. Притаманні світові диференціації повинні відображатися людиною у процесі творчості. У доповіді про книгу Альфреда Біне «Душа і тіло. Дискусії про взаємовідношення між умом і матерією» Бергсон поділяє тезу автора про надмірну зацикленість філософії у цій ділянці на «абстрактних концептах» (*concepts abstraits*) [3, с. 303]. Концепти є символами певних конкретних даних. Отже, твердить Бергсон, ми повинні відновити контакт зі самими цими даними. Це спонукає до творення нових концептів або до процесу, описаного у творі «Два джерела моралі та релігії» – «виковувати слова» (*forger des mots*) [2, с. 155]. Філософія Бергсона звертається практичного завжди до конкретного та збагачується концептами, *викуваними* конкретним. У його текстах звичайні повсякденні слова можуть нести неабияке концептивне навантаження. У тому числі в есеї «Можливе та реальне». З огляду на це, первинним завданням перекладача текстів Бергсона є максимально точно, наскільки це можливо, відтворити нюанси інтегрованого в них концептивного апарату. Втім, цей, на перший погляд простий метод, майже не застосовувався в уже здійснених (російських та українських) перекладах Бергсонових текстів. Наприклад, у російському перекладі «Можливого та реального» такий важливий концептивний елемент як «*se produire*» (продукуватися, випродуковуватися), який зустрічаємо вже на самому початку тексту, не передається взагалі. Пасаж «...l'événement qui se produit!» відтворено через «...реальным событием!» [1, с. 151]. Ми запропонували варіант: «... подією, що продукується». Важливість займенникової дієслівної форми *se produire* для Бергсона полягає у тім, що вона вказує на активність процесу формування події (*produire*), себто остання не є заздалегідь даною, а також на те, що це формування відбувається самочинно (*se*). Ці два значення і близько не містить варіант «реальным». Це спотворює філософію Бергсона до невпізнання. Таких прикладів можна навести чимало. Це стосується також наявних українських перекладів творів Бергсона.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергсон, А. Возможное и действительное / Бергсон, А. Избранное: сознание и жизнь. Москва: РОССПЭН, 2010. С. 151-164.
2. Bergson, H. Les deux sources de la morale et de la religion. Paris: PUF, 2013. 744 p.
3. Bergson, H. Écrits philosophiques. Paris: PUF, 2011. 1032 p.
4. Deleuze, G. Bergson, 1859-1941 / L'Île déserte. Textes et entretiens 1953-1974. Paris: Minuit, 2002. P. 28-42.
5. Deleuze, G. La conception de la différence chez Bergson / L'Île déserte. Textes et entretiens 1953-1974. Paris: Minuit, 2002. P. 43-72.
6. Deleuze, G., Guattari, F. Qu'est-ce que la philosophie? Paris: Minuit, 1991. 208 p.
7. Lalande, A. Vocabulaire technique et critique de la philosophie. Paris: PUF, 2010. 1376 p.